

RAQAMLASHTIRISH JARAYONIDA BANK-MOLIYA TIZIMINING AFZALLIKLARI

Matchanov Toxirjon Matchanov

*O‘zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi iqtisodiyotni
monetar tartibga solish yo‘nalishi magistratura bosqichi tinglovchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bank-moliya xizmatlarini raqamlashtirish, masofaviy raqamli bank xizmatlarini aholi e‘tiboriga taqdim etish, afzalliklari va bu boradagi amalga oshirilib kelinayotgan ishlar bayon etilgan.*

kalit so‘zlar: *Raqamli iqtisodiyot, raqamli banking, raqamli transformatsiya, masofaviy xizmatlar.*

KIRISH.

Dunyo bo‘ylab har kuni ko‘plab axborotlar aylanadi. Buning sababi internet va mobil telefonlarni doimiy ravishda o‘rib borayotgan texnik imkoniyatlari, insonlarning ijtimoiy tarmoqlarga jalb qilinishi va internet tezligining yildan-yilga o‘sishi katta yordam beradi. Jahon iqtisodiy munosabatlarining rivojlanishi sharoitida alohida davlatlar iqtisodiyotining integratsiyasi va to‘lov tizimlarining rivojlanishi, xususan, naqdsiz to‘lov shakllari, banklarning raqamli xizmatlari turlarini rivojlantirish yo‘nalishi kuzatilmoqda. Bank tizimiga elektron axborot texnologiyalarining kirib kelishi esa bu yo‘nalishdagi serxarajat ishlarni yangicha tashkil etish, takomillashtirishga sharoit yaratadi.

Raqamli banking - banklarni va ularning barcha faoliyatlarini, dasturlarini va funksiyalarini to‘liq raqamlashtirishni anglatadi. Bu nafaqat bank xizmatlari va mahsulotlarini raqamlashtirishga, balki mijozlar ko‘rgan interfeysga, shuningdek, ichki jarayonlarni avtomatlashtirishga ham tegishli. Raqamli bank on-line, off-line, mobil va Internet-bank platformasida amalga oshiriladigan bank munosabatlarining har bir qadamini avtomatlashtirishdir.

Raqamli bank tushunchasi va ishga tushish jarayoni XX asrning oktabridan boshlangan. XX asrda ish boshlagan “First Direct” banki (Buyuk Britaniya) filialsiz bank yaratgan birinchi bank bo‘ldi. Ya‘ni shu davrda birinchi mijozlarga xizmat ko‘rsatish telefon orqali bank tomonidan amalga oshirilgan edi. Bank birinchi ish kuni davomida o‘z mijozlaridan 1000 ga yaqin qo‘ng‘iroqlarni qabul qildi. Oradan 6 yil o‘tib “First Direct” banki ro‘yxatida 500 000 dan ortiq mijozga xizmat ko‘rsatishni boshlagan. Amerika Qo‘shma Shtatida 2014-yilda Kris Skinnerning nashr etilgan “Digital bank” kitobida birinchi marta raqamli bank iborasiga batafsil tavsif berildi[1].

Hozirgi XXI asrga kelib Raqamli bank tushunchasi Yevropa davlatlarida 2015-2020 yillar davomida jadallik bilan rivojlangan[2].

TAHLIL VA NATIJALAR.

Raqamli xizmatlar ko'rsatish xarajatlarni ma'lum darajada kamaytirishga yordam beradi va o'z navbatida raqamli xizmatlarni taqdim qilgan bank daromadga ham erishadi. Bundan tashqari ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar orqali mijozlarning afzalliklarini o'rganish mijozlarning manfaatlariga muvofiq raqamli bank mahsulotini yaratish bankning raqobatbardoshligini oshiradi. Zero, bozorda bankning ulushi qanchalik katta bo'lsa, uning foydasini oshirish ehtimoli ham shunchalik yuqoridir.

Bizning banklarimiz naqd pul muomalasi bo'yicha ishlagan va ishlamoqda, ammo hozir bu model elektron pul bilan ishlashga moslashtirilmoqda. Zamonaviy jamiyat raqamli makonda ko'proq vaqt sarflaydi va bu banklarning mijozlar bilan munosabatlarini va ularga xizmat ko'rsatish usullarini butunlay qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Aynan hozir O'zbekiston banklarida mijozlarga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlarining bir necha turlari mavjud. Ular "Bank-Mijoz", "Internet-banking", "SMS-banking" va "WAP-banking" dir. Mijozlarga raqamli bank xizmatlarini ko'rsatish bank va uning mijozi o'rtasidagi munosabatlarni avtomatlashtirishga mo'ljallangan bo'lib, pul mablag'larini boshqarishning tezkorligini hamda bank operatsiyalarining sifatli qayd qilinishini ta'minlaydi.

Raqamli banklar o'z mijozlariga yanada qulaylik va foydali bo'lgan xizmatlarni taqdim etish maqsadida zamonaviy raqamli innovatsiyalardan keng foydalanib kelmoqdalar.

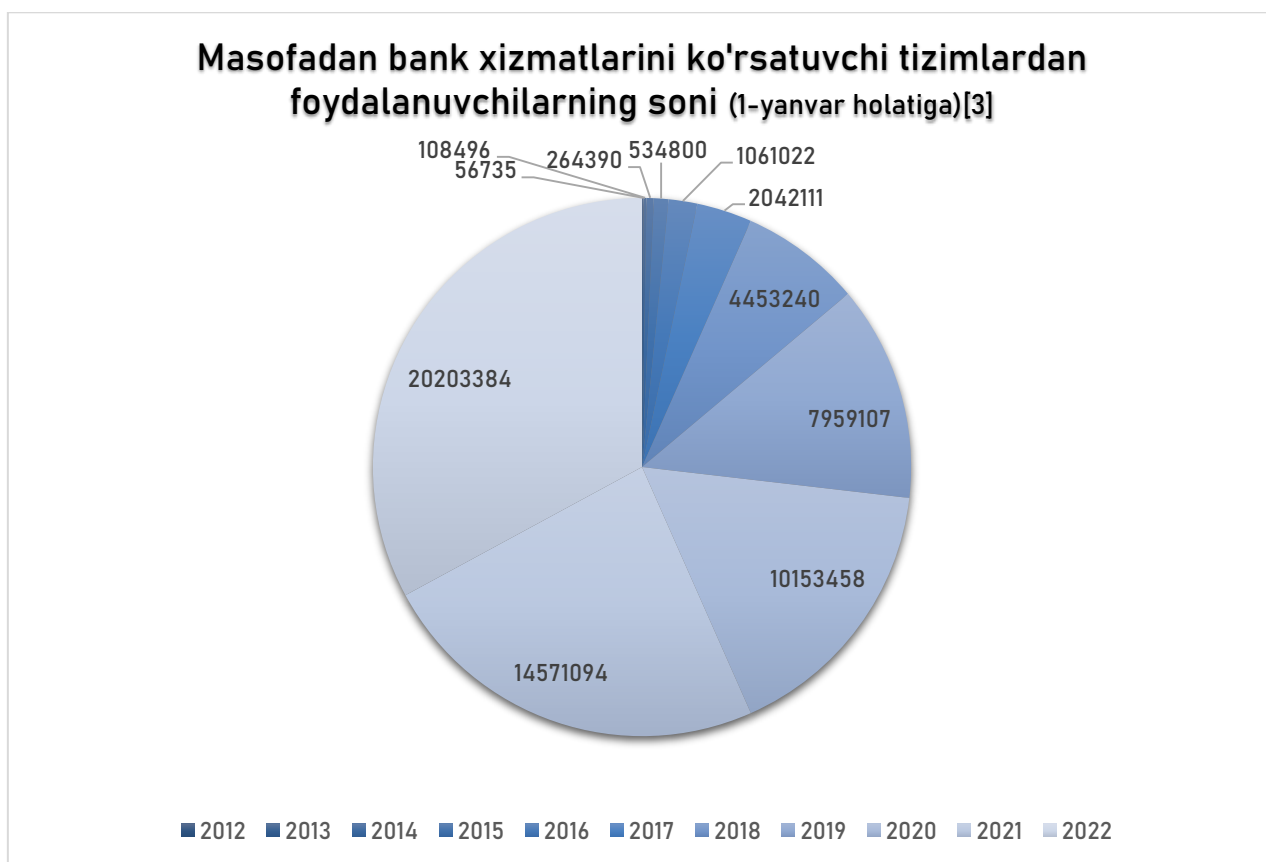
Bugungi kunda raqamli banklarning asosiy afzalliklari:

- raqamlashtirilgan banklarning mijoz uchun sifatli va qulay bo'lgan mobil ilovasi;
- raqamli banklarning mamlakatimiz bo'ylab bank filiallari kengaymasligi;
- raqamli banklar ortiqcha bino-inshoot va boshqa resurslarni talab qilmasligi;
- raqamli banklar mijoz va bank o'rtasida doimiy ravishda onlayn aloqa tizimining o'rnatilganligi;
- raqamli banklarda byurokratik to'siqlarni mavjud emasligi;
- raqamli banklarda mijozlar talabidan kelib chiquvchi shuningdek bozor talablariga javob bera oladigan kreditlar va omonatlar uchun eng qulay sharoitlar;
- raqamli banklar mijozlar uchun sifatli, tezkor, qulay, havfsiz va kechayu-kunduz ish rejimida javob beruvchi aloqa markazlarining mavjudligi;
- raqamli bank ilovalarining mijozlar uchun xizmat ko'rsatish sohalarini arzonligi jihatidan farqlar mavjud.

Yuqorida sanab o'tilgan qulayliklar faqatgina bank mijozlari foydasi uchun xizmat ko'rsatadi.

Raqamli banklar insoniyat uchun masofadan xizmat ko'rsatish, bank va mijoz o'rtasidagi jarayonni raqamlashtirishga mo'ljallangan bo'lib, mijozlarning omonat hisobini, plastik kartalarga ochilgan hisobini, masofadan boshqarish imkoniyatini beradi. Masofadan xizmat ko'rsatish tizimlari bank xizmatlari uchun ketadigan vaqtni tejaydi va inson resurslaridan foydalanishni kamaytiradi.

Raqamli bank xizmatlari asosan bankda ochilgan plastik kartalari bilan bog'langan. Ko'pchilik iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda plastik karta savdo va xizmat ko'rsatishning ajralmas qismi hisoblanadi. To'lovlarni esa mobil ilovalar orqali masofadan turib to'lash bugungi kunda aktual bo'lib bormoqda, shuningdek, daromadlar va xarajatlar monitoringini olib borish imkoniyati mavjud. Hozirgi kunda bank kartalari elektron bank tizimlarining asosiy elementi bo'lib, tobora odatdagi chek va pul mablag'larini o'rnini egallab ulgurgan. Sanoati rivojlangan mamlakatlarda tovarlar va xizmatlar uchun naqd pulsiz to'lov barcha pul operatsiyalari tarkibida 90% ga yetishini aytish kifoya.

Xususan, O'zbekiston bozorida ham raqamli xizmatlardan foydalanish amaliyoti bir necha yillardan beri mavjud va uning afzalliklari aniq ko'rsatilgan. Raqamli banking - xavfsizligi yuqori ta'minlangan xizmat turi hisoblanadi. Bu, birinchi navbatda, pul yo'qotish xavfini kamaytirish, o'g'irlikning an'anaviy shakllari xavfini bartaraf etish, savdo va xizmat ko'rsatish korxonalarida xizmatlar olishda imtiyozlar, moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda o'z ifodasini topgan.

Bank sektorining raqamli transformatsiyasi, birinchi navbatda, mijozlar ehtiyojlarini qondirish va ularning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunishga qaratilgan. Taqdim etilayotgan mahsulot va xizmatlarni raqamlashtirish raqamli bankingni shakllantirishga olib keladi - bu hisob va kartalarni masofadan boshqarish imkonini beruvchi veb-resurslar orqali mijozlar bilan axborot va operativ hamkorlik qilish usuli hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bir qatorda boshqaruv, yetakchilik va nazorat yondashuvlarini takomillashtirish zarur. Raqamli transformatsiya yo'lidagi to'siqlar qatorida bank sektori vakillari tashkilot ichidagi IT kompetensiyalarining past darajasini, axborot texnologiyalari infratuzilmasining eskirgan server tizimlarini va mehnat talab qiladigan jarayonlarni optimallashtirish vositalarining yo'qligini ta'kidlamoqda.

Bank xizmatlarini raqamlashtirish katta miqdordagi investitsiyalarni talab qiladi. Yirik banklar eng yaxshi IT-mutaxassislarni jalb qilish, ilg'or texnologiyalarni sotib olish va amaliyotga qo'llash imkoniyatiga ega, ammo, bu har doim kichik mintaqaviy bank tashkilotlariga mos kelmaydi. Bundan tashqari bankdagi raqamli biznes jarayonlariga o'tish zamonaviy qurilmalardan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmagan mijozlar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanishni qiyinlashtiradi. Masalan, dunyodagi birinchi naqd pul yechish bankomatlari 1967-yilda tashkil etilgan, lekin bu qurilmalardan to'liq foydalanish faqat 80-yillarda boshlangan. Xuddi shunday vaziyat AQSh da ham 1981-yilda onlayn banking amaliyotga joriy qilinganda ro'y bergan va bu onlayn xizmatlar faqatgina 20-yil keyin mashhur bo'lgan[4].

XULOSA.

Jahon tajribasidan ma'lumki, iqtisodiyotni rivojlantirish doimo yangi IT-texnologiyalari asosida amalga oshadi. Shu sababli ham zamonaviy ilmiy-texnik inqilob sharoitlarida bank sohasi bu borada yetakchilardan biri sanaladi. Shu sababli ham bu yo'nalishdagi katta moliyaviy yo'qotishlarning oldini olish maqsadida raqamli bank sohasida kredit tashkilotlarining samarali va sifatli havfsizlik tizimini yaratish talab etiladi.

Bugungi kunda moliyaviy masalalar bo'yicha ko'pgina texnologiyalar naqd pul olish bankomatlari dasturidan ancha murakkabdir, shuning uchun banklar oddiy

interfeyslarni va tushunarli ko'rsatmalarni yaratish haqida o'ylashlari kerak va mijozlarning yangi raqamli bank xizmatlariga ko'nikma hosil qilishlari uchun turli xildagi qo'llanmalarni ishlab chiqish bank uchun maqsadga muvofiq bo'ladi.

“Biz bank-moliya sohasida islohotlarni yanada chuqurlashtirish niyatidamiz. Gap mazkur sohada sog'lom raqobat muhitini yaratish, xorijiy banklarni O'zbekistonga faol jalb etish, samarali fond bozorini shakllantirish haqida bormoqda. Bu zalda bank sohasiga investitsiya kiritgan xorijiy hamkorlarimizni ko'rish bizga katta mamnuniyat bag'ishlaydi. Biz xorijiy sarmoyadorlarning bank-moliya sohasini yanada takomillashtirishga qaratilgan taklif va tashabbuslari uchun ochiqmiz”

(Shavkat Mirziyoyev 2022-yil)[5].

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Крис Скиннер Digital Bank. - Манн, Иванов и Фербер, 2015.[1]
2. [„USA digital banks“](https://topmobilebanks.com) topmobilebanks.com (дата обращения: 13.04.2021).[2]
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bnki “Masofadan xizmat ko'rsatish tizimlari” (07.03.2022 yil) <https://cbu.uz/uz/payment-systems/remote-banking-services/>.[3]
4. (“Banklarning raqamli xizmatlari turlari va ularning ommabopligini oshirish masalalari” Научный журнал «Интернаука» № 43(219)).[4]
5. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xorijiy investorlar kengashining birinchi yalpi majlisidagi nutqi (16.11.2022 yil) <https://president.uz/uz/lists/view/5702>.[5]

